Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ТЎҒРИСИДАГИ ЯНГИ ҚОНУННИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ ВА АҲАМИЯТИ

Абудсаломов Абдусамад Баходирович
Давлат активларини бошқариш агентлиги
хузурида илмий тадқиқотлар
маркази катта илмий ходим. Иқтисодиёт
фанлари фалсафа доктори(Phd)
abdusalomov440@mail.ru

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20337399

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасининг хусусийлаштириш тўғрисидаги янги қонунининг мазмун-моҳияти, асосий тамойиллари ва иқтисодий аҳамияти таҳлил қилинган. Қонунда давлат иштирокини қисқартириш, хусусий мулк дахлсизлигини таъминлаш, очиқ ва шаффоф хусусийлаштириш механизмларини жорий этиш ҳамда рақобат муҳитини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилган. Шунингдек, давлат активларини бозор тамойиллари асосида сотиш, инвесторлар учун тенг шарт-шароитлар яратиш ва иқтисодиётга хусусий секторни кенг жалб қилишнинг устувор йўналишлари ёритилган. Мақолада янги қонуннинг инвестиция муҳитини яхшилаш, давлат бюджетига тушумларни ошириш, корхоналар самарадорлигини юксалтириш ва мамлакат иқтисодиётида бозор муносабатларини мустаҳкамлашдаги аҳамияти илмий жиҳатдан асослаб берилган.

Калит сўзлар: хусусийлаштириш, давлат активлари, давлат мулки, хусусий сектор, инвестиция муҳити, бозор иқтисодиёти, рақобат муҳити, корпоратив бошқарув, иқтисодий ислоҳотлар, инвесторлар, давлат иштирокини қисқартириш, самарадорлик, акциялар савдоси, трансформация жараёнлари, хусусий мулк дахлсизлиги.

Кириш

Бозор иқтисодиёти шароитида давлат иштирокини қисқартириш ва хусусий секторни ривожлантириш муҳим аҳамиятга эга. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистонда хусусийлаштириш жараёнини такомиллаштиришга қаратилган янги қонун ва ислоҳотлар қабул қилинмоқда. Ушбу қонунлар иқтисодиётни либераллаштириш, инвестиция муҳитини яхшилаш ва давлат мулкидан самарали фойдаланишга хизмат қилади.

Хусусийлаштириш — бу давлат мулкини хусусий шахслар ёки ташкилотларга ўтказиш жараёни бўлиб, у иқтисодиётда рақобат муҳитини шакллантиришнинг асосий воситаларидан бири ҳисобланади.

Эски ва янги хусусийлаштириш тўғрисидаги қонунлар ўртасидаги фарқни аниқроқ тушуниш учун уларнинг мазмун-моҳиятига эътибор қаратиш зарур. Эски қонун, асосан, ўтиш даврига хос бўлиб, давлат мулкини хусусий секторга босқичма-босқич ва эҳтиёткорлик билан ўтказишни назарда тутган. Унда давлатнинг иқтисодиётдаги устувор роли сақланиб қолган, хусусийлаштириш жараёнлари эса кўп ҳолларда чекланган доирада амалга оширилган. Кўплаб корхоналар стратегик аҳамиятга эга деб ҳисобланиб, давлат тасарруфида қолдирилган. Шунингдек, жараёнларда шаффофлик даражаси юқори эмас эди, савдолар кўпинча ёпиқ шаклда ўтказилар, инвесторлар учун маълумотлар етарлича очиқ тақдим этилмас эди.

Янги қонун эса бутунлай бошқача — бозор иқтисодиёти талабларига мос ва замонавий ёндашувларга асосланган. Унда давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини қисқартириш ва хусусий сектор ролини ошириш асосий мақсад сифатида белгиланган. Хусусийлаштириш жараёнлари очиқ ва шаффоф бўлиши шартлиги қонун даражасида мустаҳкамланган. Хусусан,

давлат активларини сотиш асосан электрон аукционлар орқали амалга оширилиши белгиланган бўлиб, бу барча иштирокчилар учун тенг имконият яратади ва коррупция хавфини камайтиради.

Эски қонунда мулкни баҳолаш масаласи ҳам мукаммал тарзда йўлга қўйилмаган эди. Айрим ҳолатларда активлар ҳақиқий бозор қийматидан паст баҳоланиб сотилган. Янги қонунда эса бу жараён тубдан ўзгарган: мулкни баҳолаш мустақил ва лицензияланган баҳоловчилар томонидан амалга оширилади, ҳамда бозор тамойилларига қатъий амал қилинади. Бу давлат манфаатларини ҳимоя қилиш билан бирга, инвесторлар учун ҳам ишончли муҳит яратади. Инвесторларга яратилган шарт-шароитларда ҳам сезиларли фарқ мавжуд. Эски қонунда хорижий ва маҳаллий инвесторлар учун имкониятлар чекланган, турли маъмурий тўсиқлар мавжуд эди. Янги қонун эса инвестицияларни жалб қилишни устувор вазифа сифатида белгилаб, инвесторларга солиқ имтиёзлари, тўловларни бўлиб-бўлиб амалга ошириш, ер ва мулкдан узоқ муддатли фойдаланиш каби қулайликларни тақдим этади. Бу эса мамлакатга капитал кириб келишини рағбатлантиради.

Асосий қисм

1. Хусусийлаштиришнинг иқтисодий моҳияти

Хусусийлаштириш давлат мулкини хусусий секторга бериш орқали мулкчилик шаклларини диверсификация қилишга хизмат қилади. Бу жараён қуйидаги асосий вазифаларни бажаради:

- давлат корхоналарининг самарадорлигини ошириш
- бозор механизмларини жорий этиш
- рақобат муҳитини шакллантириш
- тадбиркорликни ривожлантириш

Шу билан бирга, хусусийлаштириш иқтисодиётда давлатнинг ортиқча иштирокини камайтиришга ёрдам беради.

2. Янги қонуннинг асосий мақсадлари

Хусусийлаштиришга оид янги қонуннинг асосий мақсадлари қуйидагилардан иборат:

1. Давлат улуши улушини қискартириш - Иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш орқали хусусий сектор улушини ошириш.
2. Инвестицияларни жалб қилиш – Хорижий ва махаллий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш.
3. Самарадоликни ошириш – Хусусий мулкдорлар орқали корхоналарни янада самарали бошқариш.
4. Бюджет даромадларини кўпайтириш – Давлат мулкини сотиш орқали бюджетга қўшимча тушумлар таъминлаш. Эски ва янги хусусийлаштириш қонунлари ўртасида фарқлар асосан ёндашув, шаффофлик, механизмлар ва инвесторлар учун шарт-шароитларда намоён бўлади. Қуйида сизга тушунарли тарзда солиштириб бердим:

Эски ва янги хусусийлаштириш қонуни фарқлари

1. Умумий ёндашув

Эски қонун:

- Давлатнинг иқтисодиётдаги роли катта бўлган
- Хусусийлаштириш секин ва чекланган тарзда амалга оширилган

Янги қонун:

- Давлат улушини кескин камайтиришга қаратилган
- Хусусий секторни устувор ривожлантириш асосий мақсад қилиб олинган

Яна бир муҳим фарқ — хусусийлаштириш механизмларида намоён бўлади. Илгари асосан анъанавий усуллар қўлланилган бўлса, янги қонунда замонавий инструментлар жорий этилган.

Жумладан, йирик корхоналарни фонд бозори орқали хусусийлаштириш (IPO), давлат-хусусий шериклик (PPP) асосида лойиҳаларни амалга ошириш, шунингдек, барча жараёнларни рақамли платформалар орқали бошқариш тизими йўлга қўйилган.

Шу билан бирга, стратегик аҳамиятга эга тармоқларга нисбатан ёндашув ҳам ўзгарган. Эски қонунда улар деярли тўлиқ давлат назоратида сақланган бўлса, янги қонунда бундай объектларни босқичма-босқич хусусийлаштириш ёки хусусий секторни жалб қилиш имконияти кўзда тутилган, бироқ давлат назорати тўлиқ йўқолмайди.

Хулоса қилиб айтганда, эски қонун хусусийлаштиришни чекланган ва эҳтиёткор жараён сифатида кўрган бўлса, янги қонун уни иқтисодиётни ривожлантиришнинг асосий драйверларидан бири сифатида қарайди. Янги ёндашув шаффофлик, рақобат, инвестиция жалб қилиш ва самарадорликни оширишга қаратилгани билан тубдан фарқ қилади.

Хулоса

Хусусийлаштириш тўғрисидаги янги қонун Ўзбекистон иқтисодиётини модернизация қилишда муҳим аҳамиятга эга. У давлат иштирокини қисқартириш, хусусий секторни ривожлантириш ва инвестиция муҳитини яхшилашга хизмат қилади.

Шу билан бирга, хусусийлаштириш жараёнини самарали амалга ошириш учун шаффофликни таъминлаш, ижтимоий ҳимояни кучайтириш ва стратегик тармоқларни муҳофаза қилиш муҳимдир.

Якуний натижада, ушбу қонун мамлакат иқтисодиётининг барқарор ўсиши ва рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат мулкини хусусийлаштириш тўғрисида”ги Қонуни. – Тошкент, 2021.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг хусусийлаштириш жараёнларини жадаллаштиришга оид фармон ва қарорлари (2019–2024 йиллар).
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг давлат активларини бошқариш ва хусусийлаштиришга оид қарорлари.
4. Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги материаллари ва расмий ҳисоботлари.
5. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги маълумотлари ва таҳлилий ҳисоботлари.
6. World Bank. *Privatization and Structural Reforms*. Washington, DC.
7. International Monetary Fund. *Economic Reforms and Privatization Policies*. Washington, DC.
8. Joseph Stiglitz. *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton & Company.
9. Paul Samuelson. *Economics*. McGraw-Hill Education.
10. Абдуллаев Ё., Расулов Н. **Иқтисодиёт назарияси**. – Тошкент: Ўқитувчи, 2020.
11. Каримов И.А. **Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотлар йўлида**. – Тошкент.
12. Интернет манбалари:

- www.lex.uz
- www.gov.uz
- www.davaktiv.uz